

RYSZARD KEMPIAK SDB

Wrocław

Duch Święty w Dziejach Apostolskich

Dzisiaj prawie wszyscy autorzy podkreślają jedność istniejącą między trzecią Ewangelią i Dziejami Apostolskimi. Bez Dziejów Apostolskich dzieło Łukasza pozostałoby niekompletne¹. Dzieło Łk-Dz jest więc od początku jednym przedsięwzięciem autora. Zresztą wskazuje się na liczne tematy wiążące ze sobą oba tomy dzieła Łukasza, wśród których tematem zasługującym na szczególną uwagę jest obecność i działanie Ducha Świętego². Duch Święty odgrywa w dziele Łukasza decydującą rolę w wypełnianiu się zbawczego zamysłu Boga. Jego wzmożona działalność znaczy nie tylko Ewangelię, ale również całą narrację Dziejów (1,2.5; 2,4.33; 4,31; 28,25). Duch Święty kieruje całą misją Kościoła, a Jego działanie potęguje uniwersalistyczne otwarcie i nadzwyczajny dynamizm misyjny pierwszych chrześcijan. Wspólnota jerozolimską jest wspólnotą głęboko zakorzenioną w Jezusie Chrystusie. Piotr w imieniu całej wspólnoty wyraża pewność, że „nie ma w żadnym innym zbawienia, gdyż nie dano ludziom pod niebem żadnego innego imienia, w którym moglibyśmy być zbawieni” (Dz 4,12). To przeświadczenie jest racją życia chrześcijan, centrum jednoczącym wszystkie ich energie, korzeniem zasilającym ich odwagę w mówieniu i działaniu.

Duchowość pierwszej wspólnoty kościelnej zakorzenionej w Chrystusie jest naznaczona doświadczeniem Ducha. Łukasz podkreśla to bardzo mocno.

¹ Zob. C. Ghidelli, *Atti degli Apostoli*, Torino 1978, s. 7.

² W. Rakocy, „A słowo Boże rozszerzało się i rosło” *Programowa funkcja Dz 12,1–24 w kompozycji księgi*, Lublin 1995, s. 45–49; także B. Corsani, *Lo Spirito su Gesù e nella Chiesa negli scritti lucani*, PV 28(1983) s. 91–93.

Słusznie księga Dziejów Apostolskich została nazwana Ewangelią Ducha³. Na temat roli Ducha Świętego w Dziejach Apostolskich istnieją liczne dobre opracowania monograficzne, które zostały uwzględnione w niniejszym opracowaniu⁴. Temat ten jest też szeroko omawiany w licznych komentarzach do Dziejów Apostolskich⁵

1. Słownictwo i jego znaczenie

Termin grecki πνεῦμα nie jest terminem wyłącznym Łukasza, jako że odziedziczył właśnie ten termin z języka greckiego, przez pośrednictwo Septuaginty. Co więcej, Łukasz razem z Pawłem sprawił, że ten termin stał się bardzo powszechny w języku chrześcijańskim. Właśnie dlatego warto zwrócić uwagę na statystykę.

Grecki termin πνεῦμα został użyty w Nowym Testamencie 379 razy i występuje odpowiednio:

Mt	Mk	Łk	J	Dz	Paweł	Inni
19	23	36	24	70	146	62

³ Na temat genezy tej formuły zob. E. Rasco, *La teología de Lucas: origen, desarrollo, orientaciones*, Roma 1976, s. 54, przyp. 145, 138.

⁴ Oto te, które wydają się najbardziej przyteczne z punktu widzenia ich ważności i dostępności (według daty publikacji): H. von Baer, *Der Heilige Geist in den Lukasschriften*, Stuttgart 1926 (monografia stanowiąca prawdziwy początek poszukiwań na temat Łukaszowej teologii Ducha Świętego); G. Haya Prats, *L'Esprit, force de l'église* (LD 81), Paris 1975 (autor podaje spis prac o Duchu Świętym w Dziejach Apostolskich — s. 219–235); E. Rasco, *La teología de Lucas: origen, desarrollo, orientaciones*, Roma 1976, s. 138–147; F. Bovon, *Luc le théologien. Vingt-cinq ans de recherches (1950–1975)*, Neuchâtel-Paris 1988², s. 211–254; A. George, *L'Esprit Saint dans l'oeuvre de Luc*, RB 85(1978) s. 500–542; M.A. Chevalier, *Souffle de Dieu. Le Saint Esprit dans le Nouveau Testament*, I-III, Paris 1978–1991; tenże, *Luc et l'Esprit Saint*, RevSR 56(1982) s. 1–16; J. Guillet, *Saint Esprit*, DBS XI, s. 172–191; G.C. Bottini, *Introduzione all'opera di Luca. Aspetti teologici*, Jerusalem 1992, s. 183–207; G. Crocetti, *Il Vangelo dello Spirito Santo*, Torino 1994. W języku polskim zob. F. Gryglewicz, *Duch Święty w ujęciu św. Łukasza*, w: MPWB VII, Lublin 1985, s. 73–80; A. Jankowski, *Zarys pneumatologii Nowego Testamentu*, Kraków 1982.

⁵ Oto niektóre: E. Dąbrowski, *Dzieje Apostolskie. Wstęp — przekład z oryginału — komentarz* (PNT V), Poznań 1961; Ph. Bossuyt, J. Radermakers, *Témoins de la Parole de la Grâce. Actes des Apôtres*, I-II, Bruxelles 1995; R. Fabris, *Atti degli Apostoli*, Roma 1977; C. Ghidelli, *Atti degli Apostoli*, Torino 1978; E. Haenchen, *The Acts of the Apostles*, Oxford 1971; C.M. Martini, *Atti degli Apostoli*, Torino 1986; R. Pesch, *Atti degli Apostoli*, Assisi 1992; G. Schneider, *Die Apostelgeschichte*, I-II, Freiburg 1982; G. Stahlin, *Die Apostelgeschichte*, Göttingen 1962.

Ta prosta ogólna statystyka pozwala stwierdzić, że dzieło Łukasze, tzn. trzecia Ewangelia i Dzieje ze 106 wystąpieniami tego terminu, znajduje się zaraz po *corpus paulinum* (razem z Listami pasterskimi) i przed każdym innym pismem Nowego Testamentu. Ponadto częstotliwość używania tego terminu przybliży Łukasza jeszcze bardziej do Pawła niż do synoptyków⁶. Sens jednak nie jest jednolity, gdyż poprzez termin $\piνεῦμα$ są wskazywane różne rzeczywistości natury duchowej: aniołowie, demony, duch osobowy Boga. Fakt ten zmusza do dokładniejszego uściślenia terminologiczno-biblijnego terminu $\piνεῦμα$ ⁷

A. Użycie terminu $\piνεῦμα$ w Dziejach Apostolskich

Różnorodne użycie terminu $\piνεῦμα$ ⁸ znajduje się w 70 miejscach Dziejów, co odpowiednio oddaje poniższe zestawienie:

4 razy oznacza ducha ludzkiego — Dz 7,59; 17,16; 18,25; 19,21

10 razy oznacza byty duchowe — Dz 5,16; 8,7; 16,16.18; 19,12.13.15.16; 23,8.9

56 razy oznacza Ducha Bożego, w tym:

— 53 razy „Ducha Świętego” — w całych Dziejach

— 2 razy „Ducha Pańskiego” — Dz 5,9; 8,39

— 1 raz „Ducha Jezusa” — Dz 16,7

— 9 razy „Ducha” — Dz 2,4; 6,10; 8,18.29; 10,19; 11,12.28; 20,22; 21,4

⁶ Zob. *Vollständige Konkordanz zum Griechischen Neun Testament*, II, red. K. Aland, Berlin-New York 1978, s. 224–225.

⁷ Dla nas ludzi o mentalności zachodniej, zdominowanych przez pewne kategorie filozoficzne, grecko-hellenistyczne, pełne zrozumienie biblijnego terminu „duch” nie jest łatwe. Rzeczywiście w naszym pojęciu świata, a przede wszystkim człowieka „duch” przeciwstawia się materii i należy do sfery transcendentnej, niematerialnej i niewidzialnej. W ten sposób, żeby tylko podać pewien przykład: na pytania starego katechizmu „Kim jest Bóg?” i „Kim są aniołowie?” odpowiadało się: „Bóg i aniołowie są najczystszyimi duchami”, gdzie wyrażenie „najczystszyi duch” oznaczało, że Bóg i aniołowie byli bez ciała i absolutnie niezależni od materii. Biblia nie zna takich wyrażen: Bóg stwarza materię jako „tchnienie ducha” i by wskazać ducha używa terminu bardzo konkretnego $\pi\eta\eta$ albo $\piνεῦμα$, który oznacza tchnienie, wiatr, podstawową siłę natury i życia. W takim sensie „duch” jest mocą, źródłem życia, powszechną obecnością, wolną i dynamiczną, która swoim tchnieniem rodzi życie. W takim sensie wszystko jest wypełnione „duchem” i Bóg jest nie tyle „duchem”, co posiadającym ducha, tym który go posiada w sposób jedyny, szczególny, który komunikuje go wszystkim stworzeniom czyniąc je żywymi i działającymi.

⁸ Zob. E. Schweizer, $\piνεῦμα$, TWNT VI, s. 404–414.

B. Sens wyrażen

Termin πνεῦμα ma więc różne znaczenia: sens antropologiczny⁹, sens ontologiczny¹⁰ oraz sens teologiczny, który jest znaczący i dominujący. W 18 przypadkach w trzeciej Ewangelii i 56 w Dziejach występuje sens teologiczny. Jest on zastosowany przy opisie wydarzeń z życia Kościoła takich, jak: zesłanie Ducha Świętego (Pięćdziesiątnica), nawrócenie Korneliusza, początki działalności misyjnej Pawła, relacja z soboru jerozolimskiego, wyrocznie prorockie Agabosa dotyczące uwięzienia Pawła i opis zakończenia działalności misyjnej Pawła w Rzymie. We wszystkich tych opowiadaniach poprzez termin πνεῦμα Łukasz wskazuje na trzecią osobę Trójcy Świętej: 43 razy nazywa go „Duchem Świętym”, 2 razy „Duchem Pańskim”, 2 razy przywołując prorocstwo Joela nazywa go „moim Duchem”, raz „Duchem Jezusa”, jako pochodzącym od Jezusa i prowadzącym do wypełnienia dzieła Jezusa. Sens fundamentalny terminu nie zmienia się, nawet jeśli przybiera wymiar ontologiczno-egzystencjalny, który przewyższa sferę ludzką i przenosi nas w kierunku siły Bożej i osobowej mocy samego Boga, źródła życia, szcze-

⁹ W ten właśnie sposób w Dz 7,59 Szczepan naśladowując swojego Mistrza i Pana (Łk 23,46) prosi Go mówiąc: „Panie Jezu, przyjmij mego ducha”, to znaczy ducha życiowego lub po prostu duszę. W Dz 17,16 Paweł oczekując na powrót Sylasa i Tymoteusza w Atenach odczuwał poirytowanie swojego ducha na widok miasta pełnego bożków (w BT: „burzył się wewnętrznie”). W Dz 18,25 Łukasz mówi o Apollosie jako o człowieku „gorącego ducha”, zaś w 19,21 Paweł po niebezpieczeństwie w Efezie, postanowił „w swoim duchu” udać się do Jerozolimy. Sens ogólny terminu pozostaje zawsze ten sam, a mianowicie siła życiowa, która działa w najgłębszym punkcie osoby, ożywia ją, porusza ją i ukierunkowuje w stronę określonego przeznaczenia.

¹⁰ W 10 przypadkach πνεῦμα oznacza wyższe byty duchowe: anioły lub demony. W Dz 18,8–9 faryzeusze i saduceusze toczą dysputę pomiędzy sobą, ponieważ pierwsi w obronie św. Pawła dopuszczali możliwość: „a jeśli jakiś duch lub anioł powiedział mu to” W Dz 5,16 i 8,7 mówi się o osobach opętanych przez duchy nieczyste, podczas gdy w Dz 19,12.13.15.16 w czasie misji św. Pawła w Efezie te same duchy są nazywane złymi duchami. W Dz 16,18 podczas misji w Filippi Paweł spotyka pewną dziewczynę poganę, która miała ducha wieszczego, wyrażenie zazwyczaj połączone raczej ze światem mantycznym i wobec tego ze światem złych duchów, choć w czasach Pawła można by mówić w pewnym sensie o brzuchomówstwie. Nie interpretując wszystkich tych tekstów, ogólnie można powiedzieć, że Łukasz używa tutaj terminu „duch” z pewnym odcieniem negatywnym, identyfikuje go z demonami i przez to jest nieczysty i zły, wpływa na osoby pozbawiając je ich siły życiowej, zdrowia fizycznego i umysłowego, a przede wszystkim ich wolności w myśleniu i pragnieniu. I jeśli mimo to mówi się, że ta czy inna osoba ma ducha nieczystego, w rzeczywistości jest to demon, który trzyma te osoby w swoim posiadaniu. Sens ogólny terminu nie zmienia się: duch pozostaje siłą, która czyni zło w człowieku poprzez złość szatana.

gólnej obecności, która uwalnia i jest obecnością dynamiczną Boga, który swoim tchnieniem rodzi życie¹¹.

C. Sposób wyrażania się Łukasza

Sposób wyrażania się Łukasza pomaga zrozumieć jego koncepcję Ducha Świętego:

1. Łukasz mówi o zanurzeniu w Duchu (Łk 3,16; Dz 1,5.11.16); o wylaniu Ducha na wierzących w czasach ostatecznych (Dz 2,17–18.33; 10,45); wielu zostało namaszczonech przez Ducha (Dz 10,38); Duch wypełnia sobą apostołów i uczniów (Dz 2,4; 4,8.31; 9,17; 13,9.52), czyniąc z nich prawdziwych ludzi Bożych, którzy działają w mocy Jego Ducha (Dz 6,3.5; 7,55; 11,24).

2. Jego działanie jest przedstawione w terminach przestrzennych: porywa Filipa i przenosi go (Dz 8,39); znajduje się ponad apostołami jako ogień (Dz 2,3); jest posłany i przychodzi wewnątrz kogoś (Dz 1,8) lub spada na kogoś (Dz 8,16; 10,44; 11,15).

Ten ostatni sens pozwala Łukaszowi wyrazić działanie Ducha w terminach bardziej osobistych oraz bardziej zgodnych z objawieniem Nowego Testamentu i chrześcijańskim:

Duch mówi (Dz 1,16.20; 4,25; 8,29; 10,19; 11,12; 13,2; 21,11; 28,25) i świadczy (Dz 5,32; 20,23).

Duch prowadzi (Dz 8,39); naucza (Dz 15,28); wzywa (Dz 13,2); posyła (Dz 13,4); zabrania (Dz 16,6); ustanawia biskupów dla troski o Kościół (Dz 20,28); wzbudza radość i świadectwo uczniów. W czasach Kościoła „Duch” jest osobową siłą Boga, dlatego Łukasz może Go nazywać Duchem Świętym, Duchem Pańskim, Duchem Bożym bądź Duchem Jezusa. Wszystkie te imiona stały się z czasem imionami własnymi Ducha Świętego¹².

W ten sposób Łukaszowa koncepcja Ducha Świętego nie tylko cechuje się nowością w porównaniu ze Starym Testamentem i judaizmem, ale idzie dalej. Duch jako siła osobowa Boga, dar i obietnica dla życia i uświęcania, działa nad wspólnotą i nad poszczególnymi, pojedynczymi, wybranymi osobami prowadząc ich przez drogi Boże i będąc przewodnikiem w realizowaniu się wolnego narodu, a zarazem odpowiedzialnego w służbie Boga i człowieka. On sprawia znaki i cuda, czy też działa znaki i cuda poprzez apostołów,

¹¹ Zob. Schweizer, *πνεῦμα*, s. 404–115.

¹² G.C. Bottini, *Lo Spirito Santo negli Atti degli Apostoli*, w: *Gli Atti degli Apostoli. Lettura esegetico-esistenziale*, red. R. Corona, L'Aquila 1990, s. 116.

uczniów i wierzących w Jezusa. Przede wszystkim jednak tworzy Kościół, ożywia go od wewnątrz, wzbudza misję do pogan i ustanawia ludzi w służbie, w zbawczym planie Boga.

2. Rola Ducha w historii zbawienia

Cała księga Dziejów ukazuje wszystko w perspektywie historii zbawienia, stąd i działanie Ducha Świętego jest widziane we wszystkich fazach tej historii: na etapie przygotowania jako zapowiedź prorocka czasów Jezusa, w misji mesjańsko-zbawczej Jezusa w mocy Ducha i w końcu w misji zbawczo-universalnej Kościoła jako przedłużenie i aktualizacja zbawczego planu Boga w Jezusie i w pełnym skuteczności działaniu Ducha.

A. Działanie Ducha Świętego w Starym Testamencie¹³

Odwołując się nieustannie do Starego Testamentu Łukasz pragnie dać do zrozumienia swojemu czytelnikowi-chrześcijaninowi, że działalność Ducha była już obecna o wiele wcześniej od przyjścia Jezusa-Mesjasza zapowiadanego i obiecanego poprzez patriarchów, proroków, psalmistów i wszystkich ludzi, którzy oczekiwali odkupienia Izraela. Ponadto, zstąpienie Ducha na Jezusa w momencie chrztu, jak również Pięćdziesiątnica nie są tylko pierwszą manifestacją Ducha, lecz wydarzeniami, które dały możliwość wylania się Ducha na wszystkie ludy, zgodnie z prorocstwem Joela (3,1–5). A więc Stary Testament w dziele Łukaszowym odgrywa podwójną rolę: z jednej strony ukazuje oczekiwanie Mesjasza obiecanego przez naród izraelski, z drugiej zaś pokazuje jak Bóg poprzez działanie swojego Ducha kieruje całą historią ludzkości i przewodzi jej aż do osiągnięcia pełni zbawienia. Istnieją przynajmniej 4 wyraźne teksty, które mówią o działaniu Ducha Świętego, który poprzez proroków zapowiada wydarzenia czasu Jezusa i czasu Kościoła: Dz 1,16.20 (konieczność zastąpienia Judasza), Dz 4,25–28 (koalicja, wspólnota Heroda i Piłata, pogan i Izraela przeciwko Jezusowi), Dz 28,25–27 (Izrael odrzuca Ewangelię), Dz 7,51 (zatwardziałość Izraela, który prześladował proroków, wydał Jezusa i kontynuuje prześladowanie Jego uczniów). Jeszcze liczniejsze są teksty, w których Łukasz odnosi się całościowo do Starego Testamentu, mówiąc o czasie, w którym Bóg poprzez proroków zapowiada wy-

¹³ Bottini, *Lo Spirito Santo negli Atti degli Apostoli*, s. 115.

darzenia Nowego Testamentu, czasie Jezusa i Kościoła. W ten sposób jest zgodne z Pismami: przyjście Mesjasza z pokolenia Dawida (Dz 13,22–23); męka i zmartwychwstanie Jezusa (Dz 2,25–31.34–35; 3,18; 8,28–35; 13,27; 26,22–23); wylanie Ducha na naród mesjański (Dz 2,16–21); przebaczenie grzechów każdemu, kto uwierzy w Chrystusa (Dz 10,43); niedowiarstwo ze strony Izraela (Dz 13,40–41) i powszechne zbawienie wszystkich narodów (Dz 3,21.24), czyli zbawienie ofiarowane wszystkim poganom (Dz 15,15–17).

Wszystkie te cytaty uwidaczniają jedność Łukaszej koncepcji historii zbawienia. To właśnie Duch Święty zapewnia ciągłość historii zbawienia, kontynuację pomiędzy Starym i Nowym Testamentem, pomiędzy obietnicą i wypełnieniem. Poprzez Jego działanie fakty Starego Testamentu znajdują swoje całkowite wypełnienie w historii Jezusa i w czasie Kościoła. Zesłanie Ducha Świętego razem ze śmiercią i zmartwychwstaniem Jezusa staje się centrum historii zbawienia. Duch jest Duchem Jezusa, który po namaszczeniu Jezusa na Mesjasza powszechnego zbawienia, kontynuuje swoje działanie w świadectwie Jego uczniów w Kościele i w całym świecie w perspektywie ostatecznego królestwa Bożego.

B. Duch i Jezus¹⁴

W Dziejach Apostolskich mówi się o relacji pomiędzy zmartwychwstałym Jezusem a Duchem Świętym. Duch działa i nadaje moc misji Jezusa, staje się darem paschalnym wylanym na apostołów, uzdalnia ich do dawania świadectwa i do misji. Właśnie w misji apostołów Duch jawi się jako Duch Jezusa, gdyż objawia Go jako obecanego Mesjasza, który przynosi Boże zbawienie.

Działanie Ducha na Jezusa

Istnieją przynajmniej dwa teksty w Dziejach, które potwierdzają w sposób otwarty, że Jezus otrzymał Ducha.

1. Dz 10,38 — dotyczy misji Jezusa ziemskiego jako namaszczonego przez Ducha, który przeszedł dobrze czyniąc i uzdrawiając tych, którzy znajdowali się pod władzą diabła, ponieważ Bóg był z Nim.

¹⁴ Bossuyt, Radermakers, *Témoins de la Parole de la Grâce. Actes des Apôtres II*, s. 60–65; Bottini, *Introduzione all'opera di Luca*, s. 186–193.

2. Dz 2,33 — obwieszcza przez usta Piotra całemu domowi Izraela, że Jezus zmartwychwstały i wywyższony po otrzymaniu od Ojca obietnicy Ducha Świętego zesłał Go.

Obydwa teksty w rzeczywistości odnoszą się do posługi głoszenia słowa przez chrześcijan, do głoszenia Chrystusa zmartwychwstałego i wywyższonego po prawicy Boga, ale z pewną znaczną różnicą.

Pierwszy tekst opisuje retrospektywnie moment inwestytury mesjańskiej Jezusa w momencie chrztu, który znalazł swój konkretny początek w synagodze w Nazarecie poprzez ogłoszenie misji Jezusa na rzecz ubogich i tych wszystkich, którzy w taki czy w inny sposób oczekiwali sprawiedliwości Bożej, Jego pociechy, jednym słowem — królestwa Bożego. Czyli w Dz 10,38 opisany jest początek ścisłej relacji, jaka zachodzi pomiędzy Jezusem a Duchem Świętym, i która zleca Mu w mocy Ducha posługę mesjańsko-zbawczą na rzecz ubogich.

Drugi tekst natomiast przedstawia szczyt takiej relacji. Zmartwychwstały otrzymując obietnicę Ducha zostaje wywyższony i umieszczony po prawicy Ojca, przyjmując definitywnie swą rolę Mesjasza eschatologicznego i chwalebego. Właśnie w takiej roli może On wylać — wypełniając prooroctwo Joela 3,1–5 — na wszystkie narody Ducha Pańskiego, który uzdalnia wszystkich, którzy wierzą, do tego, aby być prorokami Pańskimi, tzn. świadkami Jego Słowa, powszechnego zbawienia, królestwa Bożego. W ten sposób pomiędzy pierwszym namaszczeniem a drugim, pomiędzy obietnicą a ostatecznym wypełnieniem dokonuje się czas Jezusa, czas, w którym Duch spoczywa wyłącznie na Jedynym, który w imię Boga przeszedł dobrze czyniąc, uzdrawiając wszystkich, którzy byli podlegli szatanowi, lecz przede wszystkim rozlewając Ducha Bożego na wszystkich, którzy w wierze otworzyli się na Jego orędzie i na Jego działanie mesjańsko-zbawcze.

Dar paschalny Ducha

Wylanie Ducha na wierzących wynika jasno już z zakończenia trzeciej Ewangelii (Łk 24,49) oraz z początku Dziejów (1,4–5.8), gdzie Łukasz nie tylko wykazuje ścisłą relację pomiędzy Zmartwychwstałym a Duchem Świętym, lecz poprzez schemat obietnica-wypełnienie ukazuje Jezusa, który wylewa Ducha jako szczególny dar paschalny w perspektywie zbawienia każdego człowieka. W ten sposób w Łk 24,49, a również w Dz 1,4–5.8, zmartwychwstały Jezus nakazuje swoim uczniom, aby „nie odchodzili z Jerozolimy, ale

oczekiwali wypełnienia się obietnicy Ojca, tej, którą słyszeliście ode Mnie: Jan chrzczył wodą, wy natomiast będziecie wkrótce ochrzczeni w Duchu Świętym [...] Gdy Duch Święty zstąpi na was, otrzymacie Jego moc i będziecie moimi świadkami w Jerozolimie, w całej Judei i Samarii, i aż po krańce ziemi” (Dz 1,4–5.8). Ta obietnica znajduje swoje wypełnienie w opowiadaniu o Pięćdziesiątnicy (Dz 2,32–33), gdzie Piotr odwołując się do Ps 68,19 i do interpretacji rabinackiej, która łączyła go z wejściem Mojżesza na Synaj i darem Prawa, odnosi go do wniebowstąpienia Jezusa i do daru Ducha. W ten sposób czas Jezusa zamyka się Jego wywyższeniem i jednocześnie otwiera czas eschatologiczny Kościoła, którego bohaterem i protagonistą nie jest już Mojżesz, ale Chrystus wywyższony i uwielbiony, ustanowiony Panem i Zbawicielem, nie wskutek daru Prawa, lecz poprzez dar Ducha, który prowadzi i uzdalnia do świadectwa na rzecz Nowego Przymierza.

W ten sposób w Dz 2,32–33 zmartwychwstanie i wniebowstąpienie Jezusa stają się teologicznie bardzo znaczące: przedstawiają moment decydujący Kościoła, dar Ducha ze strony Jezusa dla Jego uczniów oznacza bowiem początek nowej wędrówki Słowa Ewangelii, które w mocy Ducha będzie się rozprzestrzeniać od Jerozolimy na teren całej Judei, do Samarii i aż po krańce ziemi.

Duch Jezusa

Warto zwrócić uwagę na dominujące wyrażenie, a mianowicie „Duch Jezusa”, w którym dopełniacz powinien być zinterpretowany w sensie podmiotowym i posesywnym: Jezus komunikuje swojego Ducha, tego Ducha, którego On otrzymał od Ojca, i który stał się prawdziwie Jego, aż do naznaczenia całej Jego egzystencji ziemskiej i niebiańskiej ustanawiając Go Mesjaszem i Panem, jedynym Panem ludzkich losów i ich zbawienia. Co więcej „w tym darze spotykamy się z samym chwalebnym Chrystusem”, który wylewa Go na swoich uczniów.¹⁵ Wobec tego Duch Jezusa jest tym samym Duchem Świętym, którego Jezus otrzymał od Ojca, i którego Jezus obecnie w czasie Kościoła przekazuje swoim uczniom. W mocy tego Ducha są oni świadkami tego, co Jezus uczynił i powiedział, głosicielami Bożego zbawienia, budowniczymi królestwa Bożego w świecie.

Poprzez wyrażenie „Duch Jezusa” relacja chrystologia — pneumatologia staje się znacząca i przeradza się w eklezjologię: właśnie przez nią Łukasz

¹⁵ Zob. Schweizer, *πνεῦμα*, s. 404–414.

podkreśla, że czas Kościoła rozpoczyna się w momencie wylania „mocy z wysoka” Tak jak misja Jezusa rozpoczęła się od konsekracji w Duchu Świętym w czasie teofanii chrzcielnej, w ten sam sposób również Kościół jest przyobleczony od samego początku swego istnienia poprzez wylanie Ducha Świętego. On ożywia Kościół i prowadzi go w realizacji zbawczego planu Ojca na korzyść wszystkich ludzi. Duch Święty w rzeczywistości jest duszą, która ożywia i porusza wspólnotę chrześcijańską, jest siłą dynamiczną i witalną, która daje moc, która popycha i ukierunkowuje lud Boży na świadectwo dawane zmartwychwstałemu Panu. Bez Ducha Święty Kościół byłby organizacją taką, jak każda inna, ale w Duchu Świętym otrzymuje on moc z wysoka, która nadaje mu wymiar przekraczający ludzkie ograniczenia i przyoblekający go w taki autorytet, który pozwala mu nieść światu zbawienie samego Boga. W takiej mocy walczy on ze złem w sobie samym i w świecie, gdziekolwiek moc szatana próbuje zniszczyć zbawcze dzieło Chrystusa; ożywiony mocą Ducha niesie wszelkie dobro na rzecz biednych, chorych i prześladowanych na ziemi czyniąc cuda miłości. W uzdrawiającej mocy tego samego Ducha Kościół rodzi świętych, przyjaciół Boga, proroków i świadków odnowionego świata poprzez śmierć i zmartwychwstanie Chrystusa na chwałę Ojca.

Na podstawie tych refleksji możemy mówić o ważnej funkcji Ducha Świętego, którą jest funkcja przewodnika. Tylko w mocy Ducha, którego Jezus nam udziela, i którą nas uświęca i konsekruje dla misji, stajemy się zwiastunami zbawienia dla całego świata, ponieważ w mocy Ducha będziemy życiem głosić zmartwychwstanie Jezusa i drogę, którą On wyznaczył. Dla Łukasza chrześcijaństwo jest drogą, tzn. wędrówką, którą uczeń musi przebyć za Jezusem w pełnej otwartości na działanie Ducha w sobie¹⁶.

C. Objawienia Ducha w Kościele¹⁷

W poznawaniu Łukaszej pneumatologii w *Dziejach* konieczne trzeba zwrócić uwagę na oddziaływanie Ducha w konkretnym życiu Kościoła i jego członków. Oddziaływanie Ducha jest różne: może dotyczyć grupy lub pojedynczych osób, może być wyjątkowe, chwilowe lub ciągłe, stałe, fizyczne lub duchowe.

¹⁶ Zob. opracowanie R. Penna, „*Lo Spirito di Gesù*” in *Atti 16,7. Analisi letteraria e teologica*, RiBI 20(1972) s. 241–261.

¹⁷ Bottini, *Introduzione all'opera di Luca*, s. 195–198; tenże, *Lo Spirito Santo negli Atti degli Apostoli*, s. 124.

Objawienia na rzecz Kościoła

Nie ma w Dziejach wielu tekstów odnoszących się do tego tematu, ale są bardzo znaczące i wskazują na działanie Ducha jako pewną rzeczywistość stałą w życiu Kościoła:

— Wydarzenie Pięćdziesiątnicy (Dz 2,1–47)¹⁸ jest pierwszą z manifestacji Ducha na rzecz Kościoła i jej opis składa się z 3 części: 1) opis wydarzenia (Dz 2,1–13), ujęty w ramy literackie teofanii Starego Testamentu; 2) przemówienie Piotra, które uwypukla i wyjaśnia znaczenie teologiczne wydarzenia, jego włączenie w plan Boży zgodnie z Pismem (Dz 2,14–40); 3) wrażenia, jakie to wydarzenie wzbudziło na słuchaczach i na całości wspólnoty (Dz 2,41–47).

— Nowa Pięćdziesiątnica Ducha dla wspólnoty przychodzi jako odpowiedź na modlitwę¹⁹ (Dz 4,23–31); mówiąc o prześladowaniu Piotra i Jana ze strony Sanhedrynu, Łukasz przedstawia wspólnotę w pokornej postawie modlitwy wstawienniczej, by uprosić u Boga siłę wsparcia w momencie prześladowania, przede wszystkim jednak, by móc kontynuować głoszenie Słowa z otwartością. Na odpowiedź Boga nie trzeba było długo czekać: „zatrzęsło się miejsce, w którym byli zgromadzeni i wszyscy zostali napełnieni Duchem Świętym i głosili Słowo Boże z otwartością” Nastąpił nowy cud Pięćdziesiątnicy, który objawia się przez biblijny znak trzęsienia ziemi, wskazujący potężną interwencję Boga na rzecz swoich wiernych i poprzez dar Ducha, który czyni ich odważnymi świadkami Słowa. Odważne głoszenie Słowa, chrześcijańskie przepowiadanie misyjne jest więc ściśle połączone ze swoim pierwotnym źródłem, które je inspiruje i wzmacnia: z Duchem Świętym, z darem dla wspólnoty w perspektywie rozszerzania się Ewangelii.

— Dar Ducha dla ochrzczonych w Samarii (Dz 8,15–18); opis ten jest częścią perykopy, która zgodnie z myślą Łukasza łączy się z posługą głoszenia Słowa przez Filipa w Samarii (Dz 8,4–25), z działalnością apostolską wspólnoty z Jerozolimy. W Samarii byli ochrzczeni w imieniu Jezusa, nad

¹⁸ Na temat Pięćdziesiątnicy: Bottini, *Lo Spirito Santo negli Atti degli Apostoli*, s. 120–121; J. Dupont, *La prima Pentecoste cristiana*, w: *Studi sugli Atti degli Apostoli*, Brescia 1971, s. 823–860; B. Papa, *L'effusione dello Spirito a Pentecoste*, PSV 4(1981) s. 142–159.

¹⁹ Już w Ewangelii św. Łukasza Jezus wypowiada obietnicę udzielenia Ducha Świętego tym, którzy o taki dar proszą (11,13).

którymi Piotr i Jan modlili się, wzywając nad nimi Ducha Świętego, który zstępuje na każdego z nich, dając im moc z wysoka²⁰

— „I [Kościół] wzrastał wzmacniany Duchem” (Dz 9,31c); zdanie to stanowi część krótkiego podsumowania, dodanego przez Łukasza do opowiadania o wydarzeniu pod Damaszkiem. Jest elementem bardzo ważnym z punktu widzenia teologicznego: „powołanie” dawnego prześladowcy poprzez bezpośrednią interwencję Chrystusa w wydarzeniu pod Damaszkiem umacnia wspólnotę; ona doświadczyła namacalnej obecności swojego Pana, który interweniując z taką mocą uwolnił ją od prześladowań, obdarzył pokojem i pozwala jej postępować w świętej bojaźni. Co więcej, poprzez stałe działanie (czas *imperfectum* działalności stałej, ciągłej) w mocy swego Ducha na apostołów, Kościół stale wzrasta w liczbę swoich wyznawców. Rozszerzanie się posłania chrześcijańskiego jest wobec tego dziełem Ducha Pańskiego, który kontynuuje podtrzymywanie głoszenia Słowa przez apostołów poprzez swoją zachętę i pociechę.

— Dar Ducha dla pogan (Dz 10,44–48); epizod nawrócenia Korneliusza i jego rodziny jest epizodem bardzo ważnym w strukturze Dziejów; wspólnota otwiera się i przez interwencję Ducha przyjmuje do wspólnoty chrześcijańskiej również wierzących pochodzących z pogaństwa. We fragmencie Dz 10,1 – 11,18 interwencje Ducha są różne: czyni jasnym plan Boży dotyczący pogan poprzez wizje Dz 10,3.30; 10,10.17; 11,5 (por. 11,12, gdzie wizje są przypisywane Duchowi), zaprasza Piotra do przyjęcia posłańców Korneliusza i do tego by pójść z nimi do Cezarei (Dz 10,19; 11,12). Zstępuje na pogańskich słuchaczy, którzy zostają ochrzczeni i dopuszczeni do wspólnoty wierzących w Chrystusa (Dz 10,44–48; 11,15–16).

— W Antiochii Pizydyjskiej „uczniowie byli pełni wesela i Ducha Świętego” (Dz 13,52); jest to budująca konkluzja, którą Łukasz umieścił na końcu opowiadania o misji w Antiochii Pizydyjskiej dla podkreślenia jeszcze raz asystencji Ducha w różnych próbach Kościoła, przez które przechodzi on w czasie swojej wędrówki dawania świadectwa Słowu.

— W Efezie „Duch zstąpił na uczniów” (Dz 19,6)²¹; prawdopodobnie jest to fragment pochodzący z wcześniejszej tradycji, opracowanej następnie

²⁰ To wydarzenie dało tradycyjnym zielonoświątkowcom podstawy praktykowania modlitwy o „chrzest w Duchu Świętym” po chrzcie, a katolikom zaś podstawy do sakramentu bierzmowania (por. K. McDonnell, G.T. Montague, *Inicjacja chrześcijańska a chrzest w Duchu Świętym. Świadectwo z pierwszych ośmiu wieków*, Kraków 1997, s. 49). Zob. Crocetti, *Il Vangelo dello Spirito Santo*, s. 88–90 (wraz z bibliografią).

²¹ Bottini, *Lo Spirito Santo negli Atti degli Apostoli*, s. 121.

przez Łukasza, który nadał mu swój styl i piętno swojej szczególnej teologii. Ci uczniowie Jana Chrzciciela mimo głoszenia Słowa przez Apollosa, Akwilę i Pryscyllę w synagodze w Efezie otrzymali tylko chrzest Janowy. Paweł wobec tego po pouczeniu ich, chrzci ich w imię Pana i nakłada na nich ręce. Natychmiast, jakby w nowej Pięćdziesiątnicy, Duch zstępuje na nich i czyni ich zdolnymi do tego, by mówić różnymi językami i prorokować; obydwaj dary Ducha otrzymali w perspektywie misji i aby dać świadectwo.

· Duch Święty w życiu członków Kościoła

Duch Święty objawia się w różnych momentach i w różnych okolicznościach, wszędzie bez żadnej różnicy ze względu na wierzących: w Jerozolimie we wspólnocie judeochrześcijańskiej, w Samarii we wspólnocie hellenistyczno-chrześcijańskiej, w Cezarei, w Antiochii Pizydyjskiej we wspólnocie pogańsko-chrześcijańskiej, w Efezie we wspólnocie uczniów Jana Chrzciciela. Jego oddziaływanie nie odnosi się jednak tylko do wspólnot, ale wyraża się również w darach, których odbiorcami są pojedyncze osoby. W ten sposób, w dniu Pięćdziesiątnicy Piotr, umocniony Duchem wygłasza podstawowy kerygmat wiary chrześcijańskiej przed całym ludem Izraela zebrany z wszystkich znanych wówczas stron świata (Dz 1,14.21); świadkowie Jezusa, jak Piotr (4,8; 5,32), Jan (5,32), Szczepan (Dz 7,55), Paweł (Dz 13,9), są napełnieni Duchem Świętym i Jego darami, mądrością, wiarą (Dz 6,3–10; 11,24), kiedy wyznają i głoszą swojego Pana; często przepowiadają pod natchnieniem Ducha (Dz 11,28; 15,32; 20,22–23; 21,4.11), który ich prowadzi i im przewodzi jako świadkom Słowa na drogach przez siebie ustalonych (Dz 16,6–7); porywa i przenosi Filipa na sposób Eliasza, Ezechiela, Habakuka, Daniela, aby wypełnił dzieło zbawienia (Dz 8,39); zabiera głos poprzez któregoś z proroków w Antiochii Syryjskiej, aby posłać Pawła i Barnabę na misję do pogan (Dz 13,2–4); w Pafos wspiera Pawła w walce przeciwko magowi Elimasowi, który przeciwstawiał się dziełu misjonarzy i wykrzywił proste drogi Pańskie (Dz 13,9–11); prowadzi On Pawła, Sylasa i Tymoteusza i sprawia, że docierają do Troady, gdzie otwiera się przed nimi — misjonarzami — brama wiary dla pogan (por. Dz 14,27), nowe pole misyjne w Europie (Dz 16,6–10). W każdej okoliczności życia Kościoła i jego członków jest obecny Duch Święty, który inspiruje, przewodzi, napełnia radością, daje mądrość, pociesza i podtrzymuje wiarę uczniów w ich dziele misyjnym i w ich dawaniu świadectwa Chrystusowi, Słowu, królestwu Bożemu.

3. Rola Ducha Świętego w Dziejach²²

Dotychczasowa refleksja pozwala dokładniej określić wyjątkową rolę Ducha Świętego w Kościele według Łukaszej koncepcji przedstawionej w *Dziejach Apostolskich*. Dla Łukasza Duch Święty przede wszystkim ożywia rodzący się Kościół. Wszystkie inicjatywy rodzącego się Kościoła, zwłaszcza odnoszące się do głoszenia, świadectwa i działalności misyjnej są przypisywane Duchowi Świętemu.

A. Duch Święty jako moc²³

Duch Święty objawia się poprzez symbole mocy, jak ogień, burza i trzęsienie ziemi. Często też jest po prostu nazywany „mocą” (δύναμις).²⁴ Sam Pan Jezus tak Go przedstawia. Powierając uczniom zadanie kontynuowania swojej misji, obiecuje im dar Ducha jako „moc” zstępującą z wysoka.²⁵

Na początku *Dziejów Apostolskich* obietnica daru Ducha Świętego jest bardzo wyraźna. Odpowiadając na pytanie uczniów, kiedy „odbuduje królestwo Izraela”, Jezus oświadcza: „Nie wasza to rzecz znać czasy i chwile, które Ojciec ustalił swoją władzą, ale gdy Duch Święty zstąpi na was, otrzymacie Jego moc i będziecie moimi świadkami w Jerozolimie i w całej Judei, i w Samarii, i aż po krańce ziemi” (Dz 1,7–8). Zanim odejdzie z tej ziemi, Jezus wychowuje apostołów do wiary bardziej dojrzałej, która przewyższa małe „kiedy”, „dlaczego” i „jak”, oddając się z ufnością. Tak jakby Jezus mówił do nich: Teraz nie będę już z wami fizycznie, ale odwagi! Idźcie naprzód, ja liczę na was, a wy liczcie na moc Ducha, który będzie wam towarzyszył zawsze i wszędzie.

²² W. Rakocy, „Będziecie moimi świadkami...” (Dz 1,8), w: *Dzieje Apostolskie. Listy św. Pawła* (Wprowadzenie w myśl i wezwanie Ksiąg biblijnych 9), red. J. Frankowski, S. Mędała, Warszawa 1997, s. 54–56.

²³ Por. H. Ordon, *Duch Święty w Nowym Testamencie jako moc i osoba*, w: MPWB VII, Lublin 1985, s. 81–88.

²⁴ Por. Łk 1,35; 4,14; 24,49; Dz 1,8; 10,38 itd. Łukasz przedstawia także Ducha jako „dar”, który daje siłę i uzdalnia tych, którzy go przyjmują, do pełnienia powierzonej im misji (por. Łk 11,13; Dz 2,38; 10,45; 11,15; 15,8; 19,6 itd.).

²⁵ Łukasz przytacza tę obietnicę dwa razy: na końcu Ewangelii (24,36–53) i na początku *Dziejów* (1,2–12). Opowiadanie to ma szczególne znaczenie w zamyśle literackim i teologicznym autora. Oddziela ono dwa „czasy”: czas Jezusa i czas Kościoła; zamyka i otwiera dwa etapy drogi zbawienia: drogę z Galilei do Jerozolimy i drogę z Jerozolimy na cały świat.

B. Duch dokonuje pamiątki Jezusa

Moc Ducha Świętego, którą Jezus obiecuje swoim uczniom, nie jest czymś różnym od Niego, ale jest mocą, której On sam doświadczył w swoim ziemskim życiu. Streszczając działalność Jezusa, Piotr mówi w domu Korneliusza: „Znacie sprawę Jezusa z Nazaretu, którego Bóg namaścił Duchem Świętym i mocą. Dlatego że Bóg był z Nim, przeszedł On dobrze czyniąc i uzdrawiając wszystkich, którzy byli pod władzą diabła” (Dz 10,37–38). Łukasz zwraca szczególną uwagę na ten aspekt. Opisując początek publicznej działalności Jezusa, podkreśla obecność i moc Ducha Świętego.

Po zmartwychwstaniu i wniebowstąpieniu Jezusa doświadczenie Ducha rozciąga się na pierwszych chrześcijan. Obecność Ducha gwarantuje jedność historii zbawienia i ciągłość między Jezusem i Kościołem. Podczas gdy w ziemskim życiu Jezusa działanie Ducha w osobach miało na celu uznanie w Nim obiecanego Mesjasza, to teraz Duch prowadzi uczniów Jezusa do dawania o Nim świadectwa i głoszenia Jego orędzia zbawienia. On jest prawdziwym protagonistą misji Kościoła w przedłużaniu zbawczego dzieła Jezusa w historii i w świecie. Obiecując Ducha Jezus mówi: „Gdy Duch Święty zstąpi na was, otrzymacie Jego moc i będziecie moimi świadkami [...] aż po krańce ziemi” (Dz 1,8)²⁶

Przejdźcie od życia z Jezusem do głoszenia Go i świadczenia o Nim nie dokonuje się automatycznie. Konieczne jest działanie Ducha Świętego. Zresztą Jezus wiedział, że Jego słowa przekraczają realne możliwości zrozumienia ich przez apostołów. Ich umysły i serca nie były jeszcze przygotowane, aby przyjąć tak niesłychane objawienie, zwłaszcza jeśli chodzi o tajemnicę paschalną²⁷

Duch „uczy” i „przypomina”, tzn. prowadzi do pełnego zrozumienia objawienia Jezusa. On pomaga uczniom zachowywać pamiątkę Jezusa, być współczesnymi Jezusa. Celem przypominania nie jest tylko ratowanie przeszłości od zapomnienia, przywoływanie czegoś na pamięć lub powracanie

²⁶ W mowie pożegnalnej przed swoją męką mówi do swoich: „A Pocieszyciel, Duch Święty, którego Ojciec pośle w imię moje, On was wszystkiego nauczy i przypomni wam wszystko, co Ja wam powiedziałem” (J 14,26).

²⁷ „Ale powiedziałem wam o tych rzeczach, abyście gdy nadejdzie ich godzina, pamiętali, że Ja wam to powiedziałem” (J 16,4). Konieczne jest działanie Ducha, aby doprowadzić do końca objawienie: „Jeszcze wiele mam wam do powiedzenia, ale teraz znieść nie możecie. Gdy zaś przyjdzie On, Duch Prawdy, doprowadzi was do całej prawdy” (J 16,12–13).

myślą do przeżytych zdarzeń lub usłyszanych słów, ale jest to ponowne przeżywanie przypominanego przedmiotu w całej jego integralności oraz intensywne przyswajanie go sobie całą swoją istotą.

Duch czyni uczniów Jezusa zdolnymi „zachowywać wszystkie te sprawy i rozważać je” (por. Łk 2,19.51). On obdarza ich mądrością, aby pojęli całą tajemnicę poprzez fragmenty faktów historycznych. On odsłania przed nimi pełne i głębokie znaczenie całego orędzia Jezusa, nie tylko w sensie doktrynalnym, lecz w sensie życiowym. On łączy życie Jezusa z życiem uczniów, historię Jezusa z historią Kościoła. Bez Jego działania to, co Jezus mówił i czynił, mogłoby pozostać niedostępne dla człowieka lub przynajmniej nie zrozumiane w całej pełni, aktualności i sile.

Tylko ten, kto zna Jezusa naprawdę głęboko, będzie mógł świadczyć o Nim i głosić Go z całą skutecznością. Łukasz podaje w *Dziejach Apostolskich* wiele przykładów skutecznego świadczenia o Jezusie przez Jego uczniów. Świadcstwo to jest szczególnie aktualne wobec władzy żydowskiej, która zaprzecza mesjańskiej tożsamości Jezusa i posłannictwu Jego uczniów. Właśnie wtedy realizuje się obietnica Jezusa, który zapewnił ich o obecności Ducha Świętego: „Kiedy będą was ciągnąć do synagog, urzędów i władz, nie martwcie się, w jaki sposób albo czym macie się bronić lub co mówić, bo Duch Święty nauczy was w tej właśnie godzinie, co należy powiedzieć” (Dz 5,32).

Siła i jasność świadectwa apostołów wprowadzały często w zakłopotanie członków Sanhedrynu, którzy dziwili się, skąd oni mają taką odwagę i mądrość. Czytamy w *Dziejach Apostolskich*: „Widząc odwagę Piotra i Jana, a dowiedziawszy się, że są oni ludźmi nieuczonymi i prostymi, dziwili się. Rozpoznawali w nich bowiem towarzyszy Jezusa” (Dz 4,13).

W sercach otwartych i gotowych przyjąć prawdę zbawienia świadectwo staje się głoszeniem Dobrej Nowiny, która przemienia życie. Także w tym jest działanie Ducha.²⁸ W rzeczywistości owoc działania Ducha jest dwojaki: przygotowuje serca na przyjęcie Dobrej Nowiny, a jednocześnie czyni słowa apostołów skutecznymi i zdolnymi przenikać serca.

Łukasz podkreśla w działaniu Ducha zwłaszcza dwie charakterystyczne cechy: wolność i mądrość. Pierwsza cecha, wyrażona greckim terminem *παρησια*, obejmuje cały szereg odcieni, które można ująć w słowach: wol-

²⁸ „Duch działa przez Apostołów, lecz działa także w słuchaczach. Poprzez Jego działanie Dobra Nowina przyobleka się w ciało ludzkich serc i sumień i rozszerza się w historii. We wszystkich tych wymiarach Duch Święty jest Tym, który daje życie” (Jan Paweł II, *Redemptoris missio*, nr 21 oraz *Dominum et vivificantem*, nr 64).

ność, śmiałość, odwaga, szczerłość, ufność (por. Dz 2,29; 4,13.29.31; 28,31). Przykład tej *παρηγοία* znajdujemy w słowach Piotra i Jana wobec Sanhedrynu: „Rozsądźcie, czy słuszne jest w oczach Bożych bardziej słuchać was niż Boga? Bo my nie możemy nie mówić tego, cośmy widzieli i słyszeli” (Dz 4,19–20).

Druga cecha to mądrość. Duch umacnia wiarę, aby mogła zrozumieć zamysł Boży w poszczególnych wydarzeniach, rozeznac wolę Bożą w różnorodnych sytuacjach i głosić ją z przekonaniem i mocą. Wzorem tej mądrości jest Szczepan: „człowiek pełen Ducha i mądrości” (por. Dz 6,3). W polemice z nim przeciwnicy „nie mogli sprostać mądrości i Duchowi, z którego [natchnienia] przemawiał” (Dz 6,10)²⁹.

C. Duch wylany na wszystkich

Kiedy Łukasz pisał Dzieje Apostolskie, współczesna mu historia wychwalała bohaterów i wielkie osobistości świata politycznego. On jednak nie miał zamiaru naśladować tych „Dziejów” (*πράξεις*), które opisywały czyny sławnych ludzi. Chociaż podkreśla działanie niektórych ważniejszych osób, jak Piotra, Pawła, Szczepana, to jednak mówi w swoim dziele przede wszystkim o Kościele jako o wspólnocie wierzących, którą Chrystus założył i która jest kierowana przez Ducha Świętego.

W Dziejach Apostolskich przedstawia Łukasz wiele osób, które są „pełne Ducha Świętego”, ale wydarzeniem, które mówi o darze Ducha dla wszystkich ludzi jest Pięćdziesiątnica, kiedy to „wszyscy zostali napełnieni Duchem Świętym” (Dz 2,4). Wylanie Ducha Świętego w dniu Pięćdziesiątnicy doprowadza do pełni zbawczy zamysł Boga obejmujący Izraela i wszystkich ludzi. W dniu Pięćdziesiątnicy rodzi się Kościół i rozpoczyna się jego misja wśród ludzi. Warto podkreślić ten aspekt, że miejscem zesłania Ducha jest wspólnota.

Łukaszowe opowiadanie o zesłaniu Ducha Świętego rozpoczyna się charakterystycznymi słowami: „Kiedy nadszedł wreszcie dzień Pięćdziesiątnicy, znajdowali się wszyscy razem na tym samym miejscu” (Dz 2,1). Mówi się tutaj o spełnieniu. Czego? Przede wszystkim obietnicy Jezusa danej przed wniebowstąpieniem, lecz także całej historii obietnic, która teraz osiąga swój szczyt. W tradycji hebrajskiej dzień Pięćdziesiątnicy przypomina wyjście z Egiptu i zawarcie przymierza, nadanie Prawa na Synaju, ustanowienie

²⁹ E. Schweizer, *Spirito Santo*, Torino 1978, s. 64–72.

ludu Izraela jako ludu Bożego. Znaki teofaniczne — uderzenie wichru i języki ognia — umacniają jeszcze bardziej związek z wydarzeniem na górze Synaj.

Lud izraelski zgromadzony pod górą Synaj jednomyślnie oczekiwał na dar Prawa. Wspólnota chrześcijańska zgromadzona w wieczerniku również jednomyślnie oczekuje na dar Ducha: „znajdowali się wszyscy razem na tym samym miejscu” Co znaczy „wszyscy”? Łukasz już wcześniej przygotował kontekst, opisując w pierwszym rozdziale Dziejów skład tej pierwszej wspólnoty. Jest tam grupa Dwunastu, uzupełniona wyborem Macieja; jest Maryja, matka Jezusa, a teraz także matka uczniów swego Syna; są krewni Jezusa, mężczyźni i kobiety. Jest to grupa ludzi, która reprezentuje „wszystkich” i tworzy nowy lud Boży oczekujący na dar Ducha.

Ściśle połączone z wydarzeniem zmartwychwstania i wniebowstąpienia zesłanie Ducha świętego jest zapewne faktem najbardziej znaczącym w ekonomii Dziejów Apostolskich, gdyż wyznacza początek czasu Kościoła i znajduje się w centrum całego dzieła Łukaszowego, stanowiąc element zasadniczy, który łączy czas Kościoła z czasem Jezusa i poprzez Niego z czasem przygotowania Starego Testamentu. Pięćdziesiątnica jest punktem zbieżnym wszystkich linii historii zbawienia jak słusznie potwierdza cytat z Księgi proroka Joela 3,1–5³⁰ Duch prowadzi do wypełnienia Bożego planu zapowiedzianego przez proroków i ustanowionego przez śmierć, zmartwychwstanie i wniebowstąpienie Jezusa. W Dz 2,1–13 poza tym, opowiadanie przedstawia się w sposób formalny jako teofania, lecz teologicznie rozwiązuje się w figurze: typ — antytyp. W ten sposób Pięćdziesiątnica staje się antytypem wszystkich manifestacji teofanicznych Boga ogólnie rzecz biorąc, a tej synaickiej w sposób szczególny: Bóg nie objawia się już więcej w swoich prorokach czy w Mojżeszu, ale w Jezusie Mesjaszu czasów ostatecznych; nie ma już daru Prawa, ale dar Ducha, Bóg nie mieszka już więcej w jakimś szczególnym miejscu, ale w każdym miejscu objawiając się w sile swojego Ducha jako Pan wszystkich ludzi. Również dlatego Pięćdziesiątnica staje się antytypem wieży Babel: w Duchu Chrystus znosi wszelkie podziały i wszelki partykularyzm; odbudowuje jedność wszystkich ludów i sprawia, że mogą one żyć nowym Prawem, Prawem Miłości. W Dz 2,14–40 znajduje się przemówienie noszące wyraźne piętno kompozycji Łukaszowej,

³⁰ C. Ghidelli, *Le citazioni dell'AT nel cap. 2 degli Atti*, w: *Il Messianismo. Atti della XVIII Settimana Biblica*, Brescia 1966, s. 285–305; także G. Barbaglio, *La profezia di Gioele riletta in Atti*, PSV 24(1991) s. 165–177.

w którym Piotr podkreśla, że Pięćdziesiątnica jest znakiem nadejścia czasów mesjańskich i wylania Ducha na wszystkich tych, którzy wierzą zgodnie z prorocstwem Joela (interpretacja eschatologiczno-mesjańska); jest ona znakiem stałej i znaczącej obecności Pana zmartwychwstałego i wywyższonego, który takiego właśnie Ducha wylał na swoich uczniów (interpretacja chrystologiczna), jest znakiem ustalenia nowego ludu Bożego, który w nawróceniu i chrzcie żyje nowym życiem w Chrystusie i w Nim otrzymuje zbawienie (interpretacja eklezjologiczna). W końcu Dz 2,41.42–47 podkreślają skutki Pięćdziesiątnicy we wspólnocie chrześcijańskiej: a) rozszerzenie wspólnoty, która w mocy Ducha, w przyjęciu Słowa i chrzcie powiększa się każdego dnia o nowych członków (Dz 2,41.47); b) ukonstytuowanie się wspólnoty żywej, żywej miłością i chwałą Boga, wytrwałej w doktrynie apostołów, we wspólnocie dóbr, w łamaniu chleba i w modlitwie (Dz 2,42–46)³¹.

Łukasz chce dać do zrozumienia, że wspólnota zgromadzona przez Ducha jest wspólnotą uniwersalną, otwartą, zjednoczoną i zgodną, nie wyróżniającą i nie wykluczającą nikogo. Jest także wspólnotą, która jest znakiem i antycypacją zbawienia eschatologicznego. Widać to wyraźnie w przemówieniu Piotra zaraz po zesłaniu Ducha Świętego. Piotr cytuje proroka Joela: „W ostatnich dniach — mówi Bóg — wyleję Ducha mego na wszelkie ciało, i będą prorokowali synowie wasi i córki wasze” (Jl 3,1–5 w Dz 2,17–21). Nowością, zapowiedzianą na ostatnie czasy, którą Łukasz widzi zrealizowaną w pierwotnym Kościele, jest właśnie to, że dar Ducha nie jest zarezerwowany tylko dla niektórych, ale jest dany całemu ludowi. Takie było życzenie Mojżesza: „Oby tak cały lud Pana prorokował, oby mu dał Pan swego ducha!” (Lb 11,29). Teraz życzenie to stało się rzeczywistością dzięki chrześcijańskiej Pięćdziesiątnicy.

Lecz rzeczywistość ta jest jeszcze w stanie załączkowym, jest rzeczywistością w drodze. Dlatego Łukasz nie waha się wskazać na dwuznaczność interpretacji zdarzenia Pięćdziesiątnicy. Ci, którzy nie potrafią dostrzec w tym fakcie działania Bożego, są tylko widzami. Jedni zadają pytanie, wypływające z ciekawości i zdumienia: „Co to ma znaczyć?” (Dz 2,12), inni mają już odpowiedź gotową: „Upili się młodym winem” (Dz 2,13).

³¹ Na temat teologii zesłania Ducha Świętego zob. Bottini, *Lo Spirito Santo negli Atti degli Apostoli*, s. 117–120; Jankowski, *Pneumatologia Nowego Testamentu*, s. 30–35.

D. Od Pięćdziesiątnicy do życia codziennego

Od zesłania Ducha przechodzi się do życia według Ducha. Od „dnia Pięćdziesiątnicy” (Dz 2,1) do „każdego dnia” (Dz 2,47). Działanie Ducha nie objawia się tylko przez zadziwiające znaki charyzmatyczne. Nie daje się odczuć tylko w błyskawicach, grzmotach i trzęsieniu ziemi, lecz także w lekkim powiewie codzienności.

Dlatego zaraz po opowiadaniu o zesłaniu Ducha Świętego Łukasz z podziwem i entuzjazmem opisuje życie pierwszych chrześcijan we wspólnocie jerozolimskiej. Od opisu wydarzenia jednorazowego przechodzi do opowiadania o życiu stałym i codziennym; od wydarzenia Pięćdziesiątnicy przechodzi do opisu życia w duchu Pięćdziesiątnicy.

Działanie Ducha w życiu pierwszych chrześcijan wyraża się w zasadniczych momentach życia wspólnotowego: w wytrwałym słuchaniu Słowa, w komunii wiary i dóbr, w łamaniu chleba i modlitwie. Duch Święty nadaje ich wzajemnym stosunkom ton radości i pokoju, pogody i ufności. Ich sposób życia i radość wzbudzają podziw u tych, którzy ich obserwują. Jest to także pewna forma świadectwa i głoszenia. Skutek jest widoczny: „cały lud odnosił się do nich życzliwie. Pan zaś przymnażał im codziennie tych, którzy dostępowali zbawienia” (Dz 2,47–48). „A Kościół cieszył się pokojem [...]. Rozwijał się i żył bogobojnie, i napełniał się pociechą Ducha Świętego” (Dz 9 31). „Słowo Pańskie rozszerzało się po całym kraju [...], a uczniów napełniało wesele i Duch Święty” (Dz 13,49–52).

Przez wylanie Ducha zostaje dopełnione misterium zbawienia. Odtąd już Bóg nie objawia się przez wyjątkowe wydarzenia zbawcze, lecz rozpoczyna się czas, w którym tajemnice zbawienia realizowane w historii przenikają całe życie ludzkie. Jeżeli wcielenie pozwoliło nam doświadczyć tajemnicy „Boga z nami”, Pascha tajemnicy „Boga dla nas”, to Pięćdziesiątnica pozwala nam doświadczyć tajemnicy „Boga w nas” Kościół w ciągu historii ma dojrzewać i wzrastać w doświadczeniu, że Duch w nim mieszka. Od oczekiwania na przyjsie Ducha przechodzi do stania się mieszkaniem Ducha.

Na płaszczyźnie życia wspólnotowego ta wewnętrzna energia Ducha wyraża się w jasnym rozeznaniu i ukierunkowaniu. Bardzo znamienne są słowa, jakimi apostołowie przekazują decyzję podjętą na pierwszym „soborze” w Jerozolimie: „Postanowiliśmy bowiem, Duch Święty i my” (Dz 15,28).